

Полищук Наталия. Компьютерная терминология в средствах массовой информации. В статье исследуется специфика украинской компьютерной терминологии. Работа является исследованием в сфере украинской терминологии компьютерной техники, проведённым на материале украинских средств массовой информации. Терминосистема программирования, компьютерных сетей и защиты информации рассматривается как сложный комплексный объект и анализируется как система, определяются тематические группы компьютерной лексики, которые находятся в лексико-семантической связи; анализируется специфика лексико-семантических особенностей исследуемой терминологии.

Ключевые слова: украинский язык, русский язык, компьютерная терминология, публицистический текст, информатика

Polishchuk Nataliia. Computer Terminology Vocabulary of Newspaper Text. The specification of Ukrainian technology for a computer technology is investigated in thesis. The work is the first in a home science systematic research in the sphere of studying a computer science terminology which was carried out on the basis of Ukrainian terminology of a computer technology. The termsystem of programming, computer nets and information protection is considered as a complicated, complex object and for the first time it is analysed as a system, thematic groups of the computer vocabulary are determined, specification of lexico-semantic features of the investigated terminology are analysed.

Key words: Ukrainian language, English language, computer terminology, publicistik text, informatics

Стаття надійшла до редколегії
17.05.2013 р.

УДК 811. 161. 2' 367

Ірина Попова

Зв'язок, не протиставлений за характером та напрямком синтаксичної залежності

Статтю присвячено актуальним питанням сучасного категорійного синтаксису, зокрема одній із фундаментальних категорій синтаксичного рівня мови – синтаксичному зв'язку. Проаналізовано зв'язки, не протиставлені за характером та напрямком синтаксичної залежності: кореляцію, за якої чітко не означена синтаксична домінанта; приєднання, коли немає протиставлення за підрядністю/сурядністю.

Ключові слова: семантико-граматичні відношення, позасистемний синтаксичний зв'язок, кореляція, приєднання.

Постановка наукової проблеми та її значення. Однією з основних проблем, пов'язаних із синтаксичним ладом будь-якої мови, є, на нашу думку, недостатній рівень узагальнення тих понять, явищ і термінів, що на певному етапі лінгвістичних досліджень називають або кваліфікують як категорії.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дотепер у сукупності всіх граматичних категорій виокремлюють щонайменше дві групи, одна з яких охоплює морфологічні категорії, інша – синтаксичні. Перші зафіксовані цілком визначено, вони прямо співвідносяться з основними поняттями й предметом морфології як розділу граматики, і тому в деяких словниках сам термін категорія ілюструють переважно лише такими її складниками, як рід, число, відмінок, особа, час тощо. Поняття синтаксичної категорії навпаки практично ніде точно не визначене. Це підтверджує в працях з категорійної граматики і М. В. Мірченко, відзначивши: «Найбільш вивчено з-поміж граматичних категорій морфологічні, найменш – синтаксичні категорії» [9, с. 64]. Помічено, що під час тлумачення граматичних категорій будь-який синтаксичний конструкт дуже рідко супроводжує конструкти морфологічні, хоч актуалізуватися на синтаксичному рівні структури мови, зокрема й у реченні, можуть найрізноманітніші конструкти, що мають те чи те категорійне значення. Це переконливо довів знову ж таки М. В. Мірченко, комплексно проаналізувавши взаємозумовленість і складну взаємодію багатьох категорій, зокрема надкатегорій, підкатегорій, категорій і грамам, в українському реченні [9, с. 71, 74].

На наше переконання, граматична, а отже, і синтаксична категорія – це загальне, фундаментальне поняття, що співвідноситься з такими властивостями лінгвістичних явищ, які отримують те чи те граматичне вираження й у комплексі узагальнених граматичних значень, і в сукупності деяких мовних і мовленнєвих одиниць, а також семантико-граматичних відношень між ними, і в системі диференційних ознак, що характеризують відповідні узагальнення, одиниці та відношення. З огляду на це обґрунтованим вважаємо положення про те, що на рівні фундаментальних синтаксичних категорій перебувають три основні поняття сучасного українського синтаксису: синтаксична одиниця, синтаксичний зв'язок, синтаксична модель. Отже, дослідження сучасних тенденцій категорійного синтаксису залишається цікавим і **актуальним** у контексті загальної системи мови.

Мета і завдання статті – проаналізувати зв'язки, не протиставлені за характером та напрямком синтаксичної залежності: кореляцію, за якої чітко не означена синтаксична домінанта; приєднання, коли немає протиставлення за підрядністю/сурядністю.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. З-поміж названих категорій синтаксичний зв'язок – це фундаментальна категорія лінгвістики, своєрідне підґрунтя практично всіх синтаксичних категорій і синтаксичних одиниць, підґрунтя багатьох метамовних побудов, спрямованих на синтаксичний аналіз мовленнєвих ланцюгів як у практичному, так і в теоретичному плані. Цю думку актуалізує у своїх працях А. П. Загнітко: «Основні типи синтаксичного зв'язку відображають особливості творення синтаксичних одиниць, їх статус у синтаксичній системі...» [4, с. 370]. Синтаксичний зв'язок – це й предмет особливого інтересу та пильної уваги лінгвістів, які досліджують і суто змістову сторону висловлень, пов'язану з варіаціями їхнього змісту в разі синтаксичної омонімії, це, нарешті, й одне з найменш детермінованих понять мовознавства, що потребує системного його опису й побудови відповідної номенклатури. Не випадково проблема синтаксичних зв'язків і досі залишається відкритою [12, с. 545].

Синтаксичний зв'язок як категорійне явище являє собою конструктивний компонент мовленнєвого ланцюга, один з найважливіших параметрів практично будь-якої мовленнєвої побудови, будь-якого зв'язного й осмисленого висловлення. З урахуванням цього синтаксичний зв'язок і є тими семантико-граматичними відношеннями між компонентами деякого мовленнєвого ланцюга, що дають змогу його осмислити й кваліфікувати як певну синтаксичну одиницю [11, с. 207].

Синтаксичні зв'язки слів надзвичайно різноманітні як за своєю суттю, тобто за характером фіксованих ними семантико-граматичних відношень між компонентами мовленнєвого ланцюга, так і за способом їхнього формального вираження, а отже, і лінгвістичними засобами реалізації й вияву. Розглядаючи синтаксичний зв'язок як у плані загального його тлумачення, так і з настановою на побудову номенклатури власне типів цієї синтаксичної категорії, можна зробити висновок, що мовленнєва її реалізація може мати системний, традиційний характер, а може й виходити за межі системних відношень, репрезентуючи такі зв'язки, які в традиційному українському синтаксисі ще не описані.

Спостереження над певним мовним матеріалом уможливають висновок про те, що системні (традиційні) та несистемні (нетрадиційні) зв'язки протиставляються за певними ознаками.

Системні синтаксичні відношення характеризує комплекс з п'яти їхніх основних параметрів як диференційних ознак: 1) детермінованість характеру й напрямку синтаксичної залежності; 2) бінарність відповідного конструктивного утворення; 3) синтаксична ідентичність компонентів цього утворення; 4) фіксований межами однієї комунікативної одиниці конструктивний простір; 5) функційна детермінованість кожного із синтаксично зв'язаних між собою компонентів речення. Усім системним зв'язкам (предикативний, сурядний, підрядний з їхніми різновидами) відповідає своєрідний вектор з п'яти позицій, кожна з яких заповнена одиницею як показником реалізації (за цих синтаксичних відношень) відповідної їхньої диференційної ознаки, тобто вектор (11111). Позасистемний синтаксичний зв'язок, отже, – це зв'язок, за якого відсутній хоч би один з перерахованих параметрів системного зв'язку, наприклад, вектор (01111). І лінгвісти так чи інакше фіксували таке явище в конкретних комунікативних ситуаціях, характеризуючи, наприклад, двобічний, подвійний, пояснювальний зв'язки, детермінацію, або приреченнєвий зв'язок, уточнення, приєднання, тяжіння, безполучниковий зв'язок тощо. Потрібних узагальнень у цьому разі здебільшого не було, не було й відповідної номенклатури.

Найбільш типовим і поширеним виявом позасистемного синтаксичного зв'язку є відсутність у відношеннях між деякою парою компонентів синтаксичної конструкції протиставлення за характером синтаксичної залежності та її напрямку (вектор (01111)). Це ситуація, за якої між компонентами певної конструкції не можна встановити ні предикативних, ні сурядних, ні підрядних відношень, а якщо останні й наявні, то в межах цієї конструкції немає змоги визначити, який її компонент якому підпорядковано. Таку ситуацію маємо в разі **кореляції, присднання, пояснення, безсполучникового зв'язку, переорієнтації, юкстапозиційного зв'язку та деформації**.

Кожний із цих термінів позначає цілком певне лінгвістичне явище, що тлумачать, однак, по-різному залежно від того, убачають чи не убачають лінгвісти у відповідних конструкціях ієрархічні чи якісь інші смислові або граматичні відношення між компонентами аналізованих синтаксичних утворень. У межах запропонованої наукової розвідки опишемо зв'язки, співвіднесені з термінами кореляція, присднання, як найбільш поширених і дискусійних.

Термін **кореляція** як позначення особливого типу синтаксичних відношень у конструкціях із прикладкою використав ще півстоліття назад Є. В. Кротевич, однак в україномовні довідкові видання, зокрема, і в енциклопедію «Українська мова», у вказаному значенні цей термін не ввійшов. У словнику Є. В. Кротевича й Н. С. Родзевич він лише супроводжує термін погодження [5, с. 126], в О. О. Селіванової як тип синтаксичного зв'язку кореляція – це вільне поєднання вставних конструкцій із членами речення або реченням у цілому [12, с. 267], а в «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» за редакцією С. Я. Єрмоленко словникова стаття до терміна кореляція являє собою посилання «див. співвіднесеність» [2, с. 88], а статті з указаним лексичним входом немає. В. Д. Стариченко подає кореляцію як «тип протиставлення (співвідношення, взаємозв'язку) лінгвістичних фактів за будь-якою однією ознакою або її наявністю/відсутністю. Кореляція може відбуватися в межах виду (доконаний і недоконаний), способу (дійсний і умовний), приголосних звуків (дзвінкі й глухі, тверді й м'які) та ін.», де відсутнє власне синтаксичне тлумачення кореляції як типу синтаксичного зв'язку [13, с. 268].

А. П. Загнітко відносить кореляцію до однієї з форм підрядного прислівного зв'язку [3, с. 27], а К. Ф. Шульжук уважає, що між прикладкою та означуваним словом устанавлюються апозитивні відношення, тобто відношення смислової й граматичної рівноправності [17, с. 100]. А. М. Ломов щодо синтаксичного зв'язку не застосовує термін «кореляція», підкреслюючи, що в традиційній системі синтаксичних зв'язків «постає солідний залишок – кілька типів зв'язку, статус яких не зовсім виразний» [7, с. 311–312], і відносить сюди предикативний, пояснювальний і апозитивний, визначаючи останній як «різновид підрядного зв'язку, який передбачає в словосполученнях паралельне вживання двох і більше субстантивів у тому самому відмінку (а нерідко в одному й тому самому роді й числі): місто Москва...» [7, с. 16]. За О. О. Селівановою, кореляція не є ані підрядним, ані сурядним зв'язком [12, с. 267], а в «Базовому словнику лінгвістичних термінів» кореляцію характеризують взаємною залежністю слів у апозитивних конструкціях [14, с. 58].

Немає потрібної чіткості й у маркуванні визначуваного й визначального апозитивної конструкції, оскільки прикладка, на думку деяких лінгвістів, може передувати визначуваному нею слову. Так, в академічному виданні «Сучасної української літературної мови» як ілюстрацію препозитивної прикладки наводять конструкції з віршів Лесі Українки (*Всіх владарка-ніч покорила*) і М. Рильського (*і красуня-сонце змерзло*) [15, с. 205]. К. Ф. Шульжук препозитивну прикладку вбачає в А. Турчинської (*Вийшла я на Княжу гору глянути на красень Львів*) і П. Воронька (*За що ж розгнівалася мати-природа*) [17, с. 100], що, на нашу думку, не беззаперечно навіть на функційному рівні родо-видових відношень.

І нарешті, будь-яке уподібнення форм слів, які утворюють апозитивні конструкції, зокрема, й уподібнення у відмінку [15, с. 205; 20, с. 99], – це лише окремий випадок, оскільки норми сучасної української мови уможливають конструкції на зразок *у місті Біла Церква* або *за селищем Андріївка*, оскільки об'єктивно наявні такі, наприклад, географічні назви, як *море Лантєвих*, *берег Слонової Кості* тощо і оскільки прикладками можуть бути й не змінювані за відмінками, а також за числами слова (*Зі студенткою Петренко; ресторан «Колібри»; у вагоні СВ* та ін.). Взаємна зумовленість форм компонентів апозитивної конструкції, безперечно, є, але орієнтована ця зумовленість змістом конструкції, семантикою її складників.

Якщо враховувати те, що кореляція – це зв'язок компонентів апозитивної конструкції, який не є предикативним, сурядним чи підрядним, зв'язок, чітко не формалізований, не виражений за допомогою будь-яких обов'язкових формантів, а отже, такий, що не має якихось власне синтаксичних атрибутів, то цілком, на нашу думку, логічно кваліфікувати цей зв'язок не стільки як певне суто синтаксичне відношення, скільки як зв'язок смисловий, що вказує переважно на родо-видові відношення між визначуваним і визначальним, хоч і з однаковою характеристикою цих відношень. У цьому разі перший компонент апозитивної конструкції в стандартній комунікативній ситуації є смисловою домінантою й називає загальне, тобто родове в цій лінгвістичній фігурі, поняття, другий – поняття видове, часткове щодо першого. Так, у конструкції *ріка Дніпро* слово *Дніпро* є прикладкою й конкретизує поняття, укладене в предмет *ріка*, указуючи, зокрема, про яку саме ріку в цьому разі йдеться. У конструкції *Дніпро-ріка* прикладкою є слово *ріка*, і конкретизує це слово вже інше поняття, пов'язане з тим предметом, який має чи може мати ім'я *Дніпро*, указуючи, про який *Дніпро* як предмет чи явище йдеться з визначальним *ріка*. Перша із цих конструкцій входить до ряду *ріка Дніпро, ріка Дунай, ріка Прут, ріка Самара* тощо, друга співвідноситься з різними «Дніпрами»: *Дніпро-готель, Дніпро-місто, Дніпро-спортклуб, Дніпро-холодильник* та ін. Аналогічно, отже, *студент Петренко* й *Петренко-студент*, а також, з одного боку, *студент-біолог, студент-історик, студент-хімік*, з іншого боку, *біолог-аспірант, біолог-докторант, біолог-студент*. Схожий погляд на прикладку, щоправда, в дещо іншій формі, висловлював ще О. М. Пешковський [10, с. 54–55].

Викладені міркування щодо кореляції як позасистемного синтаксичного зв'язку дають змогу уніфікувати тлумачення цього лінгвістичного явища й кваліфікувати як визначальний компонент відповідної конструкції її постпозитивний складник незалежно від загального змісту цієї конструкції та її лексичного наповнення.

Отже, **кореляція** – це такий семантико-граматичний зв'язок компонентів апозитивної конструкції, за якого наявна взаємна зумовленість їхнього смислу та їхньої форми в разі вираження родо-видових відношень між позначуваними цими компонентами предметами і явищами на вербальному рівні.

Смисловою домінантою за кореляції буває й займенник, який, як і власне ім'я, може співвідноситися з будь-яким поняттям лише опосередковано (*Нас, педагогів, очікує велика робота*). Визначальним в апозитивній конструкції може бути й окремий іменник, і будь-яке субстантивне словосполучення (*Нас, майбутніх педагогів, які сьогодні сидять ще на студентській лаві, очікує велика робота*), а також субстантивні словоз'єднання (*Ми, студенти і викладачі університету, нашого рідного навчального закладу, із вдячністю приймаємо цю високу нагороду*). Якихось регламентацій структурного характеру в разі вираження родо-видових відношень, а отже, і в разі кореляції, вірогідно, бути не може.

Своєрідним позасистемним зв'язком, не детермінованим за характером залежності, є **присднувальний** зв'язок (присднування, присднання), описаний ще в першій половині минулого століття [6] і введений в основні україномовні довідкові видання [1; 2; 5; 18 та ін.], хоч подекуди й з різним його тлумаченням у тих чи тих деталях. Спільним же в різних дефініціях цього зв'язку є застереження про те, що граматично зв'язані з реченням окремі його частини подаються в інтонаційно-смислово й позиційному відділенні від основного висловлення як його додаткові елементи, зауваження чи пояснення [1, с. 216; 2, с. 137; 5, с. 136; 18, с. 545]. Є навіть загальні ілюстрації на зразок *П'ятий день шелестять дощі. Густі, теплі, обложні* (О. Бабенко). Аналогічне тлумачення присднання в русистичі [7, с. 270–271; 8, с. 12–13; 13, с. 488–489 та ін.], хіба що з більшим акцентуванням відсутності за цього зв'язку протиставлення за сурядністю/підрядністю, але водночас з не досить, на нашу думку, переконливими прикладами такої відсутності на зразок *Він прийшов о шостій годині вечора, коли його й чекали*, з одного боку, і *Голос поета лунав надривно, і це підкреслювало похмурий тон його віршів*, з іншого.

З огляду на викладені міркування можна запропонувати таку дефініцію присднувального зв'язку: **присднання** – це такий тип синтаксичного зв'язку, за якого деяка частина мовленнєвого ланцюга, одержуючи самостійну комунікативну значущість, присднується до речення або відокремлюється від нього для формально-граматичного введення зауваження, коментаря або доповнення до змісту попереднього повідомлення, які зумовлені комунікативним завданням висловлення.

Приєднання реалізується переважно за допомогою приєднувальних сполучників як між частинами складного речення, так і між окремими компонентами простого речення. Самі ж приєднувальні сполучники утворюються на основі сурядних та підрядних, але, здебільшого, з доповненням цих сполучників якимись службовими словами. У цьому разі приєднувальна частина може бути оформлена або як самостійна комунікативна одиниця, своєрідний парцелят, або як завершальна частина простого чи один зі складників складного речення, наприклад:

Ми доведемо цей матч до кінця, і навіть переможемо (пор.: *Ми доведемо цей матч до кінця. І навіть переможемо.*).

Нічого мені виправдовуватися перед вами, та й не в моїх це правилах.

Хворий видужав, і слава Богу.

Автобус швидко відремонтували, чому всі дуже зраділи.

У структурному плані приєднання, як і кореляція, загалом нічим чітко не регламентоване. Коментар, зокрема, може супроводжувати певне висловлення, і сам цей коментар, як і доповнення до зробленого повідомлення, може бути, мабуть, будь-яким.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Приєднувальний зв'язок за своїм характером співвідносять ще з одним синтаксичним зв'язком, не детермінованим за першим параметром системних синтаксичних відношень, зі зв'язком пояснювальним, досить регулярним, який загалом описали лінгвісти щодо різних мов і з різним ступенем його деталізації [7; 19; 16; 13 та ін.]. Утім, витлумачення сутності цього типу синтаксичного зв'язку, як і решти синтаксичних зв'язків, не протиставлених за характером та напрямком синтаксичної залежності, може стати предметом окремого, спеціального дослідження.

Джерела та література

1. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища шк., 1985. – 360 с.
2. Єрмоленко С. Я. Українська мова: короткий словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор ; [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2001. – 662 с.
4. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «БАО», 2011. – 992 с.
5. Кротевич Є. В. Словник лінгвістичних термінів / Є. В. Кротевич, Н. С. Родзевич. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – 236 с.
6. Кротевич Є. В. О связях слов / Є. В. Кротевич. – Л. : Изд-во Львов. гос. ун-та, 1959. – 62 с.
7. Ломов А. М. Словарь-справочник по синтаксису современного русского языка / А. М. Ломов. – М. : Восток-Запад, 2007. – 416 с.
8. Меншиков И. И. Нестандартные синтаксические связи в современном русском языке / И. И. Меншиков, И. И. Турута. – Д. : РИО ДГУ, 1997. – 36 с.
9. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій / М. В. Мірченко. – [вид. 2-ге переробл.]. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.
10. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – М. : Учпедгиз, 1956. – 512 с.
11. Попова І. С. Фундаментальні категорії метамови українського синтаксису (одиниця, зв'язок, модель) : монографія / І. С. Попова. – Д. : Вид-во ДНУ, 2009. – 432 с.
12. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К. : [б. в.], 2006. – 716 с.
13. Стариченок В. Д. Большой лингвистический словарь / В. Д. Стариченок. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 811 с.
14. Столярова Л. П. Базовый словарь лингвистических терминов / Л. П. Столярова, Т. С. Пристайко, Л. П. Попко. – К. : Изд-во Гос. академии руководящих кадров культуры и искусств, 2003. – 192 с.
15. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – 516 с.
16. Чеснокова Л. Д. Связи слов в современном русском языке / Л. Д. Чеснокова. – М. : Просвещение, 1980. – 112 с.
17. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник / К. Ф. Шульжук. – К. : Академія, 2004. – 408 с.
18. Українська мова. Енциклопедія / [за ред. В. М. Русанівського, О. О. Тараненка]. – К. : Укр. енцикл., 2007. – 856 с.
19. Уханов Г. П. Подчинительная связь в ее отношении к сочинению и подчинению / Г. П. Уханов // Исследования по славянской филологии. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1974. – С. 334-346.

Попова Ирина. *Связь, не противопоставленная по характеру и направлению синтаксической зависимости.* Стаття посвящена актуальним вопросам современного категориального синтаксиса, в частности, одной из фундаментальных категорий синтаксического уровня языка – синтаксической связи. Проанализированы

синтаксические связи, не противопоставленные по характеру и направлению синтаксической зависимости: корреляция, при которой четко не обозначена синтаксическая доминанта; присоединение, когда нет противопоставления по подчинению / сочинению.

Ключевые слова: семантико-грамматические отношения, внесистемная синтаксическая связь, корреляция, присоединение.

Ропова Ірина. This article is devoted to the actual problems of modern categorical syntax, in particular, one of the fundamental categories of syntactic language level – syntactic link. Analysis of relationships, not opposed by the nature and direction of syntactic dependencies: correlation in which expressly designated syntactic dominant, joining when there is no opposition from subordination / coordination.

Key words: semantic and grammatical relations, out-of-system syntactic links, correlation, joining.

Стаття надійшла до редколегії
17.05.2013 р.

УДК 81-116.2

Оксана Присяник

Часова перспектива мовної діяльності у розумінні «Нового» Ф. де Соссюра

У статті представлено проблему часу за «новим» Сосюром. Учений наголошує на темпоральному способі буття мовної діяльності як цілісного об'єкта мовознавства, тобто на антропологічній та семіотичній сутності часу. Проблема типологізації форм часового буття мови є центром уваги Фердінанда де Соссюра. Порівняння нових «Записок з загальної лінгвістики» з канонічним «Курсом загальної лінгвістики» дало підставу наголосити, що саме через змішування ідіосинхронії як моментального стану мовної системи і синхронії як методу дослідження мови сталася плутанина у розумінні проблеми часу у сосюрівській лінгвістичній концепції. Сосюр не використовував термін ахронія, на відміну від терміну панхронія, бо вважав мову антропологічно реальною сутністю, а не об'єктивною логічною або духовною субстанцією, що існує в собі самій як якийсь ідеальний феномен (за А. Сеше).

Ключові слова: час, синхронія, діяхронія, ідіосинхронія, панхронія

Постановка наукової проблеми та її значення. «...Що ж таке час? Якщо ніхто мене про це не запитує, я знаю, що таке час; якби я захотів пояснити запитувачу – ні, не знаю...» [1, с. 167]. Славнозвісне питання Августина Аврелія містить в собі апорію часу. Наше життя, що триває з народження і до смерті, метушиться навколо часу, який не спинається. Вони так переплітаються, що стають невіддільними. Що ж таке час? Ми не будемо задаватися цим питанням з тієї простої причини, що Фердінад де Сосюр сам його не поставив жодного разу таким чином. Сосюр не намагався дати визначення часу, але це не заважало йому використовувати його для побудови своєї теорії. Час у Сосюра там, де є мова. І якщо він не визначав поняття часу, то це тому, що воно розглядалося Сосюром як абсолютний принцип, на основі якого мова визначається як історичний об'єкт: «Немає прикладу абсолютного стану спокою. Абсолютним є принцип руху мови в часі».

Уточнімо, про який час ідеться? Мова тут не йде ні про граматичну категорію, пов'язану з диференціацією форм дієслова, ні про семантичні індикатори часу, залучені до висловлювання, наприклад, часові орієнтири, на основі яких те чи інше висловлювання співвідноситься з позамовною дійсністю. Не йдеться взагалі про час як об'єкт власне лінгвістичного аналізу. Сосюр зосереджує свою увагу на самому темпоральному способі буття мовної діяльності як цілісного об'єкта мовознавства, тобто на антропологічній та семіотичній сутності часу, при цьому його цікавила, насамперед, проблема типологізації форм часового буття мови.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Розглянемо різні точки зору на проблему часу. Як вважає П. Вундерліх, діяхронія – це фактор, що відкриває поле досліджень в області діяхронічної лінгвістики [7]. Лінійність часу визначається у Сосюра як особлива властивість буття лінгвістичної матеріальної